

6 Aylık Akademik Hakemli Dergi
2 Issues per year, Refereed
ISSN: 2148-5933
SAYI/ISSUE: Özel Sayı / Special Issue
Aralık/December 2019

Akademik Hassasiyetler

The Academic Elegance

Sanat Tarihi Özel Sayısı
Special Issue: Art History

Akademik Hassasiyetler / The Academic Elegance

6 Aylık Akademik Hakemli Dergi

Yıl/Year:5 Sayı/Issue: Sanat Tarihi Özel Sayısı Aralık/December 2019

ISSN: 2148-5933

Sahibi / Owner

Huzeyfe Süleyman ARSLAN

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief

Şenol DURGUN

Yazı İşleri Müdürü / Editorial Director

Huzeyfe Süleyman ARSLAN

Özel Sayı Yürütücü Editörü / Special Issue Executive Editor

Pınar SERDAR DİNÇER

Özel Sayı Yürütücü Editör Yardımcıları / Assistant Special Issue Executive Editors

Ferda BARUT KEMİRTLEK

Demet TAŞKAN

Derya KAHRAMAN

İngilizce Yayın Editörü / English Publication Editor

Ömer Faruk CANTEKİN

İngilizce Editör Yardımcısı / Assistant English Publication Editor

Batuhan SELVİ

Yönetim Yeri / Adress

Yavuz Selim Mah. 543. Sok. Turaykent Villaları No:10/18

Eryaman/ANKARA

İletişim / Contact

0 530 170 83 30

Yapım / Production

A Kitap

Baskı / Print

Bizim Dijital

Basım Tarihi / Date of Publication

Aralık 2019

Yayın Kurulu / Editorial Board

Tarık AK, Mustafa ALTUNOK, Burhan AYKAÇ, Ömer BAYKAL, Gonca BAYRAKTAR DURGUN, Mehmet Ali ÇAKMAK, Fatih DURGUN, Ertuğrul ERYÜCEL, Tuğrul KORKMAZ, Alihan LİMONCUOĞLU, Volkan ÖNGEL, Yusuf PUSTU, İlyas SÖZEN, Gökberk YÜCEL.

Danışma ve Hakem Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Fatma Nalan TÜRKMEN (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Özlem EREN (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Semra DOĞAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Semra ERGÖNÜL (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeliha DEMİREL GÖKALP (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Oğuz ALP (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Çınla ŞEKER (İzmir Ekonomi Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan İZNİK (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Nuri SEÇGİN (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Doç. Dr. Sibel Almelek İŞMAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ferda BARUT KEMİRTLEK (Anadolu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hacer SANCAKTAR (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İlkül KAYA ZENBİLCİ (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Meryem ACARA ESER (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ARSLAN (Kafkas Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Muradiye ÖZTAŞKIN (Pamukkale Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Necla KAPLAN (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zerrin KÖŞKLÜ (Atatürk Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Nesrin AYDOĞAN İŞLER (Ankara Hacı Bayram Veli Üniv.)
Arş. Gör. Dr. Selda Uygun YAZICI (Trakya Üniversitesi)

SÖBIAD

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Kayseri Büyük Bürüngüz Köyünde Bulunan Daniş Ali Bey Camii'nin
Zülfikarlı Minberi

*The Zulfiqar Ornamented Minbar of the Danis Ali Bey Mosque of Büyük
Bürüngüz Village of Kayseri*

N. Çiçek Harmankaya 1

Türk-İslam Sanatı Geometrik Süslemesinde Ali İsminin Üç Kollu Çarka
Uyarlanması

*Adaptation of the Name Ali on Three-Arm Wheel in the Geometrical
Decoration of Turkish-Islamic Art*

Alper Altın 23

Çankırı İnaç Köyü Eski Camisi ve Alçı Minberi

Ancient Mosque and Gypsum Minbar in Cankırı Inac Village

Betül Özcan Balkır 55

İzmir Kadifekale (Smyrna Akropolisi) Bizans Sarnıcı Buluntusu (2015)
Seramik Örneği Işığında Geç Bizans Sırlı Seramiklerinde Heksagram
(Davud Yıldızı) Sembolü

*Hexagram 'Star of David' Symbol on Late Byzantine Pottery in the Light of
a Glazed Pottery Find from Byzantine Cistern in İzmir Kadifekale (Smyrna
Acropolis) in 2015*

Dilek Maktal Canko..... 85

Kentsel Kimlik Olgusunun Dış Cephe Tasarımına Yansımaları ve Örnek Alan
Çalışması Üzerinden Değerlendirilmesi

*The Reflection of Urban Identity on Facade Design and Evaluation of the
Case Study*

Ferda Özçelik & Çiğdem Tekin.....107

Anadolu'da II. Theodosius Dönemi Sütun Başlıklarında Maske Akanthus
Motifi Kullanımı

The Usage of Mask Acanthus Motif in the Theodosius II. Era at Anatolia

Hatice Demir131

Eski Ahit'in İlk (?) Yunanca Çevirisi: Septuagint (Lxx)

The First (?) Greek Translation of the Old Testament: The Septuagint (Lxx)

Pınar Serdar Dinçer.....155

Nevşehir’de Kapadokya Bölgesine Özgü Bir Yapı Türü Olan Kaya Oyma
Güvercinliklerin Cephe Bezemeleri
*Facade Decorations of Stone Carved Dovecotes Peculiar to Nevşehir
Cappadocia*

Savaş Maraşlı.....171

Batılı Kadın Seyyahların Anlatımlarında Osmanlı Kadını
Ottoman Women in the Impressions of the Western Women Travelers

Seda Ağırbaş191

Kırkgöz Han Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation on Kırkgöz Han

Semra Palaz Yıldırım219

Editörden

Sanat üretimi hemen her bağlamda toplumsal dinamiklerle ilişkilidir. Kimi kez bu üretime veri oluşturan unsurlar anlamında, kimi kez bu üretimin yankı bulduğu ortam açısından gözlemlenebilir bir ilişkidir bu. Sanat Tarihi disiplini, sanat eserlerinin biçimsel özellikleri ile ilgili çalışmaların yanı sıra bu eserlerin toplumsal bağlamını da göz önünde bulundurur. Sosyal Bilimler başlığı altındaki disiplinler, insanı anlama yolunda gerçekleştirilen özel alan çalışmalarının bir bütün olarak değerlendirilebileceği bir ortam sunar. Sanat Tarihi bu ortamın en renkli verilerini çalışan disiplinler arasında yer alır ve bir tarafıyla da tarihsel ve toplumsal arka plan okumasıyla derinleşen bir araştırma alanında Sosyal Bilimler'in farklı dallarıyla etkileşim içine girer.

Sosyal Bilimler'in özellikle toplum araştırmaları alanında gerçekleştirilen çalışmalarına yer veren Akademik Hassasiyetler bünyesinde Sanat Tarihi disiplinine özel bir sayı ayrılması bizler için hem sevindirici hem de son derece anlamlı olmuştur.

Dergimizin Sanat Tarihi Özel Sayısı'nda Kayseri Büyük Bürüngüz Köyünde Bulunan Daniş Ali Bey Camii'nin Zülfikarlı Minberi **N. Çiçek Akçıl Harmankaya**, Türk-İslam Sanatı Geometrik Süslemesinde Ali İsmi'nin Üç Kollu Çarka Uyarlanması **Alper Altın**, Çankırı İnaç Köyü Eski Camisi Ve Alçı Minberi **Betül Özcan Balkır**, İzmir Kadifekale (Smyrna Akropolis) Bizans Sarnıcı Buluntusu (2015) Seramik Örneği Işığında Geç Bizans Sırlı Seramiklerinde Heksagram (Davud Yıldızı) Sembolü **Dilek Maktal Canko**, Kentsel Kimlik Olgusunun Dış Cephe Tasarımına Yansımaları Ve Örnek Alan Çalışması Üzerinden Değerlendirilmesi **Ferda Özçelik, Çiğdem Tekin**, Anadolu'da II. Theodosius Dönemi Sütun Başlıklarında Maske Akanthus Motifi Kullanımı **Hatice Demir**, Eski Ahit'in İlk (?) Yunanca Çevirisi: Septuagint (LXX) **Pınar Serdar Dinçer**, Nevşehir'de Kapadokya Bölgesine Özgü Bir Yapı Türü Olan Kaya Oyma Güvercinliklerin Cephe Bezemeleri **Savaş Maraşlı**, Batılı Kadın Seyyahların Anlatımlarında Osmanlı Kadını **Seda Ağırbaş**, Kırkgöz Han Üzerine Bir Değerlendirme **Semra Palaz Yıldırım** başlıklı çalışmalar yer almaktadır. Ülkemizin bilim ortamına katkıda bulunması dileğiyle, başta Prof. Dr. Şenol DURGUN, Dr. Alper MUMYAKMAZ ve Derya KAHRAMAN olmak üzere Akademik Hassasiyetler ekibine ve bu sayıda bizlerle çalışmalarını paylaşan değerli yazarlarımıza teşekkür ederiz.

Özel Sayı Editörü
Dr. Pınar SERDAR DİNÇER

KAYSERİ BÜYÜK BÜRÜNGÜZ KÖYÜNDE BULUNAN DANIŞ ALİ BEY CAMİİ'NİN ZÜLFİKARLI MİNBERİ

N. Çiçek AKÇIL HARMANKAYA**

Öz

Osmanlı Dönemi Kayseri camileri arasında mimarisi ve süsleme özellikleri ile özel bir yere sahip olan Daniş Ali Bey Camii çalışma konumuzu oluşturmaktadır. Daniş Ali Bey tarafından 1582-1587 yılları arasında inşa edilen zaviyeli caminin mimarı bilinmemektedir. Eski bir Osmanlı köyü olan Büyük Bürüngüz Köyünde yer alan cami özellikle taş minberi üzerindeki zülfikar süslemesi ve hat programı ile dikkati çekmektedir. Minberin geçit kemeri üzerinde yer alan bu süsleme uygulandığı dönem ve bulunduğu konum nedeniyle özel bir öneme sahiptir. Bu çalışmada söz konusu camii tarihi ve mimari özellikleri ile kısaca tanıtılacak ve özellikle yapının minberinin geçidi üzerindeki zülfikar hat programı ile birlikte incelenerek tanımlamaları yapılacaktır. Bir çeşit kapı olan geçit kemeri üzerinde konumlanmış bir programa sahip olan bu süsleme grubu ile Hz. Muhammed'in Hz. Ali için yaptığı ilim kapısı tanımlaması arasında mimari bir sembolizm dikkati çekmektedir. Genellikle İslam sanatında çokça kullanılan zülfikar motifinin 16. Yüzyıla tarihlenen zaviyeli bir cami minberinde yer alması bu konuyu önemli kılmaktadır. Zülfikarın yazı sanatı ile birlikte minberde uygulanmasına dair bilinen tek örneğidir. Daha önce yeterince incelenmeyen bu süslemenin minber ile ilişkisi bakımından sembolik anlamı üzerinde durulmuş ve İslam Sanatı içindeki değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Büyük Bürüngüz Köyü, Daniş Ali Bey Cami, Minber, Zülfikar, Kılıç*

THE ZULFIQAR ORNAMENTED MINBAR OF THE DANIS ALI BEY MOSQUE OF BUYUK BURUNGUZ VİLLAGE OF KAYSERİ

Abstract

This study examines Danis Ali Bey Mosque, which has a special place with its architectural and decorative features among the mosques of Kayseri during the Ottoman Period. The architect of the mosque, constructed with a zawiya in 1582-1587 in the name of Danis Ali Bey, is unknown. The mosque, located in an old Ottoman village of Buyuk Burunguz, attracts attention especially with its zulfiqar ornament and calligraphic composition on its stone minbar. This ornament, located on the passageway of the minbar, has special importance due to the period of this application and its location. In this study, the mosque will be introduced briefly with its historical and architectural features, and especially the zulfiqar on the passageway arch of the minbar of the structure will be examined and identified with the calligraphic composition. An architectural symbolism between this ornament

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
nesrin.akcilharmankaya@istanbul.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0002-3077-5144>

group, which positioned on the passageway arch, and the 'gate of knowledge' description used by Hz. Muhammed for Hz. Ali attracts attention. The use of zulfiqar motif often used in Islamic art, on the minbar of the 16th-century mosque with zawiya, makes this subject important. This is the only known example of applying the Zulfiqar with the art of calligraphy on a minbar. The symbolic meaning of this ornament, which has not been examined sufficiently before, is emphasized in terms of its relation to the minbar. Its place in Islamic Art is evaluated.

Keywords: *Buyuk Burunguz Village, Danis Ali Bey Mosque, Minbar, Zulfiqar, Sword.*

Giriş

Camilerde Cuma ve Bayram hutbesi okunan minber, “*yükselme; yükseltme*” anlamlarındaki “*nebr*” kökünden türemiş olup “*kademe kademe yükselerek çıkılan yer*” manasına gelmektedir. Hatibin hutbe okurken daha iyi görülmek ve sesini daha iyi duyurmak üzere üzerine çıktığı bu basamaklı yükselti, kürsü, koltuk, taht gibi mimari unsurları da ifade etmektedir (Bozkurt, 2005: 101; Can, 2008: 10-11). Hatibin yüksek bir yere ihtiyaç duymasından doğmuş fonksiyonel bir mimari öge olarak ortaya çıkan minberin İslam cami mimarisinde ilk defa Hicret’ten hemen sonra yapımına başlanılan Mescid-i Nebevi’de kullanıldığı anlaşılmakta (Can, 2008: 10-11) olup ilk dönemlerden itibaren Cuma ve Bayram hutbesinin okunması dışında da pek çok işlevi olmuştur. Bunlar arasında; ilk dönemlerde halife seçilen kişi Peygamberin minberine çıkarak biat almış, görevlendirmeler, atamalar minberden duyurulmuş, görev alan veya görevi devreden valiler minbere çıkarak durumu halka ilan etmişlerdir.

Minber bir anlamda devlet yönetiminde meşruiyetin ibraz edildiği ya da tesis edildiği yer olarak kullanılmıştır. Hatta kadılar bile bazı davalara, şahit ve davalıların yalan söylemekten çekinecekleri kanaatiyle, minber önünde bakmayı tercih etmişlerdir (Can, 2008: 28). Ahşap, taş ve mermer olmak üzere farklı malzemelerle inşa edilen minberler, kapı, gövde ve köşk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Kapı; yan söveler, aynalık, taç ve kapı kanatlarından meydana gelir. Osmanlı döneminde çoğunlukla mermerden inşa edilen minberlerde kapı kanatları yerini kemerli açıklık şeklinde düzenlenen girişlere bırakmıştır. Gövde; yan aynalıklar, merdiven, korkuluk ve yanlarda şerefe/köşk altı kısımlarından meydana gelmektedir. Şerefe ya da taht olarak da adlandırılan köşk bölümünde ise sahanlık, kubbe veya külah ve âlem vardır.

Camilerin önemli bir liturjik ögesi olan minberlerden biri de çalışmamızın konusunu oluşturan Daniş Ali Bey Camii’nin zülfiqarlı taş minberidir. Kayseri İli, Melikgazi İlçesi, Büyük Bürüngüz Köyü’nde yer alan cami mimari ve süsleme özellikleri bakımından da oldukça önemlidir. Mimarisinin M. Denктаş ve Y. Özbek’in çalışmalarında detaylı olarak konu edildiği görülmektedir. (Denктаş, 1998: 161-171; Özbek, 2009: 281-283) Bu nedenle çalışmamızda söz konusu caminin tarihi ve mimari özelliklerine kısaca değinilerek özellikle minberin mihrap yönündeki geçit kemeri

üzerinde yer alan taş kabartma zülfikar ile etrafındaki yazı programı detaylı bir şekilde incelenmiştir.

A. Altın tarafından Kayseri minberlerine ilişkin yaptığı çalışmalarında da yer verilen (Altın, 2011: 104-107; Altın, 2015:100-105) bu minberin taş kabartma zülfikar betimlemesi etrafındaki hat programının okuması yapılarak zülfikar ve minber ilişkisinin sembolik anlamları üzerinde durulmuştur. Kayseri Büyük Bürüngüz Köyü Daniş Ali Bey Cami ve minberine ilişkin genel çalışmalar dışında bir araştırma bulunmaması bu çalışmayı özel ve gerekli kılmaktadır. Genellikle, minyatür, sancak, âlem ve mezar taşlarında görülen zülfikar ilk kez bu yapıda bir minber süslemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. BÜYÜK BÜRÜNGÜZ KÖYÜ

Kayseri'nin doğusunda, şehre yaklaşık 30 km. uzaklıkta bulunan Büyük Bürüngüz Köyü Osmanlı döneminde Ulu Bürüngüz olarak adlandırılmaktadır (İnbaşı, 1992: 86). Koramaz Dağı'nın eteğinde yer alan bu köy 1999 yılında belediye teşkilatı kurularak Bünyan İlçesi'ne bağlanmıştır (Cömert, 2009: 279-280). Günümüzde ise Melikgazi İlçesine bağlıdır.

2. DANIŞ ALI BEY CAMİİ

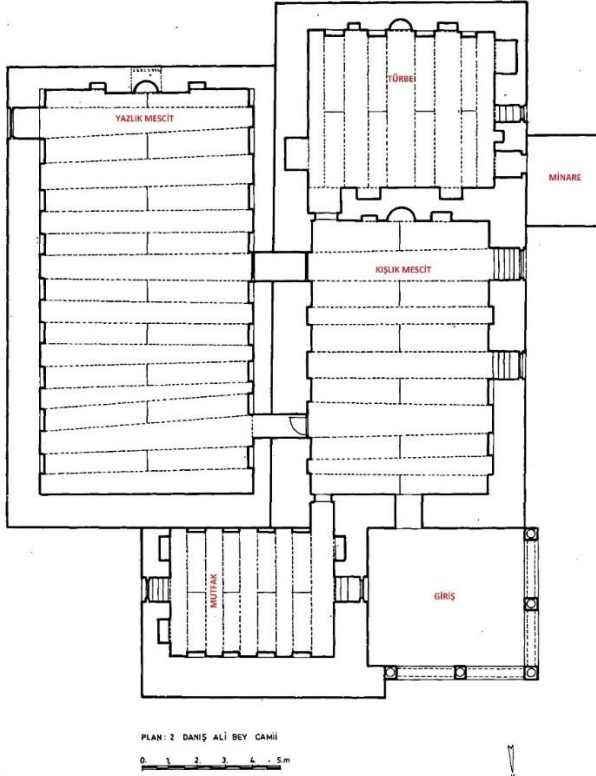
Daniş Ali Bey¹ Camii Kayseri İli, Melikgazi İlçesi, Büyük Bürüngüz Köyü'nde yer almaktadır. Sahib Ali Bey² ismi ile de anılan cami köyün meydanında yer almakta olup mimarı bilinmemektedir.

Farklı tarihlerde yapılan genişletmeler ile bugünkü şeklini alan yapı kesme taş ile inşa edilmiş zaviyeli bir camidir³. Günümüzde, zaman içindeki eklemelerine bağlı olarak halkın kullanımına göre yazlık mescit, kışlık mescit, türbe ve mutfak olmak üzere dört bölümden meydana gelmektedir (Çizim 1-Fotoğraf 1).

¹ Soyu II. Murad'ın kardeşi Mahmud Çelebi'ye dayanan Daniş Ali Bey Fatih Sultan Mehmed'in saltanattan feragat eden amcasının torunudur. Babaanesi Dulkadiroğullarından Emine Hatun'dur. Sultan II. Murad'ın kardeşi Mahmud ile Danişmentli sülalesinden Hızır Kızı Şah Sultan'ın Hasan'dan gelen torunudur. Mahmud Bey Bursa'ya gidip gelirken zamanla Bursa'ya yerleşmiş, Mahmud Bey'in oğlu Daniş Ali Bey ile eşi Şefika Hanım ise Bürüngüz'de kalmışlardır. (Akbaş, 2009: 417). Halil İnalıcık da II. Murad'ın, dört erkek kardeşi olduğunu belirterek bunlar arasında Mahmud Çelebi'nin de adını verir; "... II. Murad, Çelebi Mehmed'in en büyük oğlu olup dört erkek ve yedi kız kardeşi vardı. Erkek kardeşleri Mustafa, Ahmed, Yüsun Çelebi ve Mahmud Çelebi idi..." (İnalıcık, 2006: 164).

² Mustafa Işık, caminin kışlık bölümünün mihrabı yanında ve minarenin solundaki duvarda yer alan "Sahib Ali Bey" ismi ile çeşme kitabesinde okunan "sahib" kelimesi nedeniyle Sahib Ali Bey Camisi ismini kullandığını belirtmektedir. (Işık, 2003a: 93; Işık, 2003b: 293).

³ 144 nolu Kayseri şer'iye sicil defterinin 62/2 sayfasında "H.1170 / M.1756 yılında cami ve zaviyeye 10 akçe yevmiye ile Hacı İsmail'in aynı yıl tayin olduğu" belirtilerek Daniş Ali Bey Camii'nin zaviyeli bir cami olduğu ifade edilmektedir. (Karakaş, 1997: 182-183). Ayrıca Mehmet Çayırdağ da çalışmasında türbeli zaviye şeklinde olan Daniş Ali Bey Camii'nin XVI. yüzyılın sonlarında inşa edildiğini belirtmektedir. (Çayırdağ, 1981: 562).

Çizim 1: Daniş Ali Bey Camii, plan şeması üzerinde yazlık-kışlık mescit, türbe ve mutfak (Denktaş, 1998: 174'de yer alan plana işlenmiştir)

Fotoğraf 1: Daniş Ali Bey Camii, dışarıdan (2018).

Cami, M. Denктаş'ın çalışması başta olmak üzere tüm kaynaklarda cami yazlık ve kışlık mescitten oluşan iki ibadet bölümüne sahip bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Denктаş, 1998: 163-166; Işık, 2003: 93-97; Özbek, 2009: 281-283). Bu nedenle, mekân ve dil birliği sağlaması açısından, çalışmamızda bizde aynı tanımlamaları kullanmayı uygun gördük. Buradaki amacımız yapının mimarisi ve plan şeması yerine asıl konumuz olan zülfikar süslemeli minberin kullanımı ve anlamına dikkat çekmektir.

M. Denктаş tarafından caminin ilk bölümü olduğu belirtilen ve doğudaki cephe boyunca uzanan dikdörtgen planlı yazlık mescidin 1580-1582 (H.988-990) yıllarında inşa edildiği bilinmektedir (Denктаş, 1998: 163). Bu mekânın batısında bulunan türbe ile kışlık mescit bölümü ise 1587 (H.996) yılında yazlık mekâna eklenmiştir (Denктаş 1998: 163). Türbenin içinde günümüzde mermer malzeme ile yenilenmiş Daniş Ali Bey ve eşi Şefika hanıma ait sandukalı iki mezar bulunmaktadır (Akbaş, 2009: 418). (Fotoğraf 2) Söz konusu yapıların kuzey cephesine ise 1738 (1151) yılında yüksekliği ana mekânlardan daha az olan bir mutfak ilâve edilmiştir (Karakaş, 1997: 182-183; Denктаş, 1998: 163). Ayrıca, yapının bir de çeşmesi vardır. Düzgün kesme taştan inşa edilen kare planlı caminin üzeri tonoz ile örtülü olup sonradan eklenmiş kesme taştan tek şerefeli bir de minaresi vardır (Özbek, 2009: 281).

Fotoğraf 2: Türbe, Daniş Ali Bey ve eşi Şefika hanımın mezarları (2018)

Çalışma konumuzu oluşturan minberin bulunduğu ve yazlık mescit olarak adlandırılan bölüme kışlık mescidin kuzeydoğu duvarındaki basık

kemerli bir kapı ile ulaşılmaktadır. Bu bölümün üzeri dokuz kemerli beşik tonoz ile örtülüdür (Özbek, 2009; 283; Denктаş, 1998: 166). Kible cephesinin ortasında, iki sıra kaval silmeyle çerçevenilmiş beş sıra mukarnas kavsaralı bir mihrap yer almaktadır (Yurdakul, 2009: 55-56). Mihrabın her iki yanında ise kışlık bölümde olduğu gibi, simetrik olarak konumlanmış birer adet niş görülür. Doğudaki nişin üzerinde ise sakal-ı şerifin içerisinde bulunduğu ahşap bir muhafaza bulunmaktadır. Bu muhafazanın hemen arkasında günümüzde kısmen görülebilen üç satırlık bir kitabe yer alır. (Denктаş, 1998: 166). M. Denктаş tarafından okunan bu kitabe; yapının Hasan oğlu Ali Bey tarafından 1582 (990) yılında yaptırıldığı yazılıdır⁴. Mihrabın solunda iki renkli olarak taştan yapılmış bir vaaz kürsüsü ile mekânın kuzeyinde yine son yıllarda yenilediği anlaşılan fevkanı ahşap bir mahfil bulunmaktadır. (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3: Daniş Ali Bey Camii, yazlık bölüm mihrap yönü (2018)

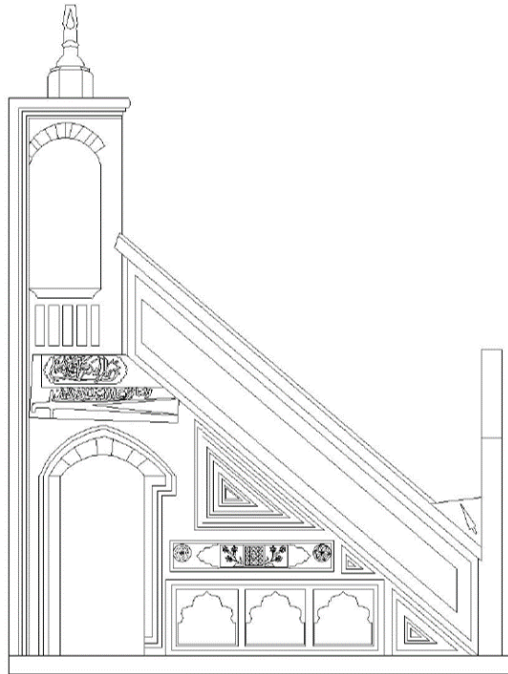
2.1. Yapının Zülfikar Süslemeli Minberi

Asıl konumuz olan minber, yazlık mescit olarak adlandırılan ibadet bölümünün güneybatı köşesinde, kible duvarına bitişik olarak yer almaktadır. Kesme taştan inşa edilen minber 0,13 m yüksekliğinde, 3,58x0,98 metrelik bir kaide üzerine oturtulmuştur. Günümüzde üzeri yeşil

⁴ Mustafa Denктаş yazlık mescit olarak adlandırdığı bölümün mihrap cephesinde, sakal-ı şerif muhafazasının arkasındaki bir kitabeden inşa tarihi ve banisinin adını okumaktadır. Üç satırlık bu kitabenin ilk satırında “*Ve enne'l-mesâcide lillâhi felâ ted'ü maallâhi ehadâ*” Cin süresinin 18. ayeti, ikinci ve üçüncü satırında; *Sâhibü'l-hayrât el-fakîr Ali Bey Bin Hasan sene tis'ine tis'a mâye*” şeklinde baninin adı ve tarihi yazılıdır. Metin aynı yazar tarafından “*Mescitler şüphesiz Allah'ındır. O halde, Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın (ve kulluk etmeyin). Bu bina hayır sahibi Hasan oğlu Ali Bey tarafından-H.990-M.1582 tarihinde yaptırıldı*” şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. (Denктаş, 1998: 166).

ve beyaz renkli yağlı boya ile boyalıdır. On iki basamaklı minberin basık kemerli kapı açıklığı üzerinde, “*Kelime-i Tevhid*” ibaresinin yazılı olduğu bir kitabe ve lale motifi şeklinde sonlanan tepelik bölümleri vardır. Tepeliğin hemen altında ise siyah renkli ok ucu şeklinde bir motif görülür. (Altın, 2015: 100-101).

Merdiven korkulukları profillerle hareketlendirilmiş olup, köşebentlerine yine ok ucu şeklinde motifleri işlenmiştir. Aynalık bölümleri ise iç içe profilli silmelerden oluşan dik üçgenler ve üçgenlerin altında yer alan bezemeli panolarla süslenmiştir. Bunlar batı tarafta, ilk karenin içerisinde çarkifelek motifi şeklinde olup sonra gelen dikdörtgenin içerisi boş bırakılmıştır. Son olarak yine bir karenin içerisinde geometrik süsleme şeklindedir. Mihrap tarafında ise yüzeyin sağ ve sol köşelerine yüksek kabartma rozetler işlenirken, merkeze kare şeklinde geometrik bir kompozisyon yerleştirilmiştir. Bu kompozisyonun her iki yanında ise tek dal şeklinde birer sümbül çiçeği görülmektedir. Köşelerde yine küçük üçgen panolar yer almaktadır (Altın, 2015: 101). Süpürgelik bölümü dilimli kemerli üç nişe ayrılmış dikdörtgen bir bordürden ve küçük dik bir üçgenden oluşmaktadır. (Çizim 2-Fotoğraf 4).

Çizim 2: Minber, yan görünüş 1/150 (Altın, 2011: 108)

Fotoğraf 4: Daniş Ali Bey Cami, minber (2018)

Minber köşkü ikisi kible duvarına bitişik, ikisi bağımsız olmak üzere dört ayağa oturan basık kemerli bir yapı sergiler. Ayakları birbirine bağlayan kemerler iki renkli taşlarla örülmüştür. Köşk kısmı sekizgen kasnaklı bir külah ile örtülü olup, lale şeklinde bir âlem ile sonlanmaktadır. Köşkün iki yandaki korkuluklar ise, taş kabartma parmaklık görünümünde işlenmiştir.

Minberin köşk bölümünün altında geçit bölümü yer almaktadır. Bu bölümün basık kemerli ve 0.60x1.43 m. ölçülerinde bir açıklığı bulunmaktadır (Altın, 2015:102). Kemerlerin üzeri batı tarafta sade bırakılmış ancak köşk korkuluğuna yakın bir yükseklikte yatay dikdörtgen bir süsleme kartuşu yer almıştır. Ortasında kare içinde yapraklı lale motifi ile iki kenarda birer geometrik rozet görülmektedir.

Mihrap tarafında ise geçit kemerinin üzerinde klasik Osmanlı minberlerinin mimari bezemesinde daha önce görülmeyen bir süsleme kompozisyonu dikkati çekmektedir (Fotoğraf 5). Günümüzde kırmızı ve sarı ile renklendirilen yazı programı ve zülfikar motifi şeklinde ikiye ayrılabilir bu süsleme grubu oldukça farklı ve özeldir. Hat programı iki satır halindedir. Altında ise geçit açıklığı boyunca yatay şekilde uzanan sarı renkli bir zülfikar yer alır.

Fotoğraf 5: Daniş Ali Bey Cami, minber geçidi (2018)

Köşeleri dalgalı bir kartuş içerisinde yer alan yazı programının ilk metni taş kabartma tekniğinde, tek satırlı muhakkak hatlı ve Türkçedir.

“*Bu minberi bina edene rahmet eyle Ahmed bin Ali*” şeklinde okunmaktadır⁵.

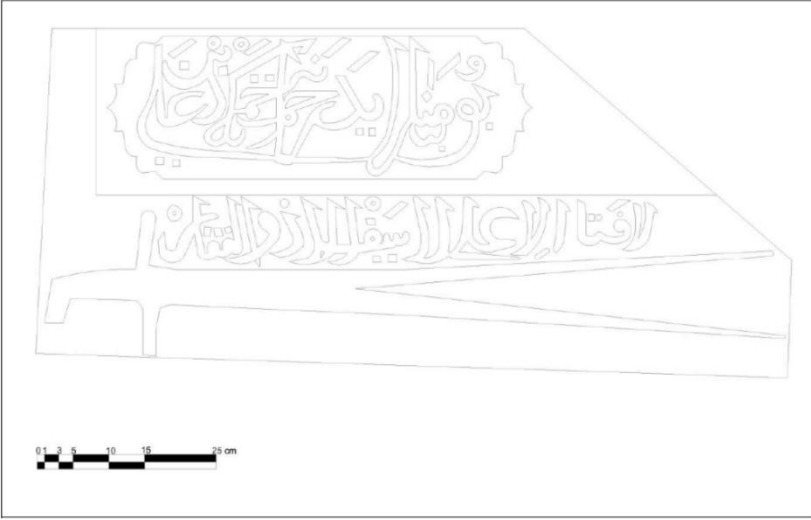
Buradan minberi bina edenin Ahmed oğlu Ali olduğu anlaşılmaktadır. Zülfikarın hemen üzerine konumlanmış ve sade dikdörtgen bir kartuş içinde yer alan tek satırlık ikinci metin yine taş kabartma tekniğinde olup, sülüs hatlı ve Arapça’dır;

“*Lâ fetâ illa Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr*” şeklinde okunmaktadır (Çizim 3-Fotoğraf 6).

“*Gençler içerisinde tek Ali, kılıçlar içerisinde tek kılıç Zülfikardır*” şeklinde Türkçeye çevrilebilen bu metin (Denktaş, 1998: 166; Altın, 2015: 103) Hz. Ali’nin Hz. Muhammed ve İslam dini için önemini dile getirirken, aynı zamanda Hz. Ali’nin kişiliğinin ve kılıcının keskinliğinin mimarideki bir ifadesidir. Genel olarak “*Zülfikar’dan başka kılıç, Ali’den başka genç*”

⁵ Okuma için Sayın Dr. Öğr. Üyesi Remzi Aydın’a çok teşekkür ederim. Metinde minberi be bina eden kelimelerindeki “be” yine minberi ve Ali kelimelerindeki “ye” harfi ile Ahmed ve eyle kelimelerindeki “elif” harflerinin ortak kullanıldığı dikkati çekmektedir. Çok zor ve karışık bir istife sahip bu hattın kaynaklarda farklı şekilde okunduğu görülmektedir. Alper Altın; “Bu minberi bina edene rahmetle hamd ü bin dua” (Altın, 2011: 106; Altın, 2015, 102) Mustafa Denktaş ise “*Bu minberi bina edene rahmetle hamd ü bin dua*” şeklinde okunmaktadır (Denktaş, 1998: 166).

yoktur” anlamında da kullanılmaktadır (Öz, 2013: 553; Topuzoğlu, 1986: 650).

Çizim 3: Minber geçidi üzerindeki zülfikarlı süsleme detayı (Altın, 2011: 110)

Fotoğraf 6: Minber geçit kemer alınlığındaki zülfikarlı süsleme detayı (2018)

3. DEĞERLENDİRME

Daniş Ali Bey Camii (1582-1587) türbesi ile birlikte zaviyeli bir camidir. Zaman içinde yapılan ilâveleri nedeniyle Anadolu'daki diğer zaviyeli camilerin plan gelişimlerinden farklılık göstermektedir (Eyice, 1962-1963: 1-80; Ocak, 1978: 247-269).

Söz konusu yapıda mevcut bulunan minberin mihrap tarafında, geçit kemeri üzerinde yer alan bu hat programlı zülfikar motifi bulunduğu konum ve fonksiyonel öge nedeniyle oldukça farklı bir örnektir. Daha önce herhangi bir minberde karşılaşılmayan bu motifin özellikle İslam sanatı ve kültürü içinde özel bir yeri ve anlamı vardır.

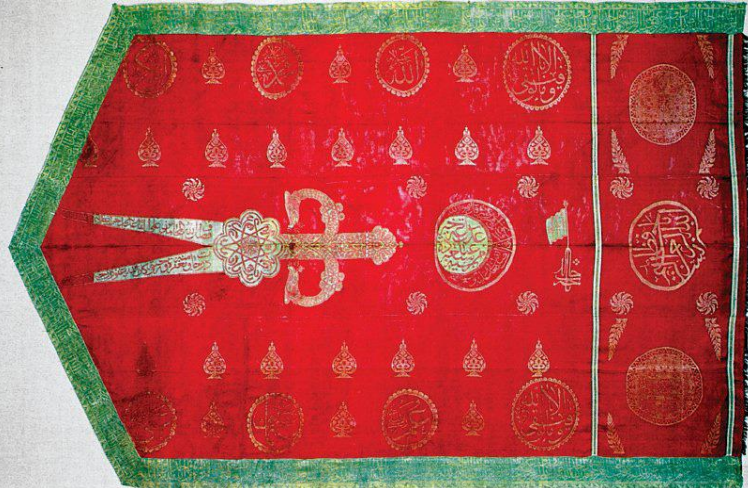
Sözlükte sahip anlamındaki “zû” ile omurga, boğum mânasına gelen “fekâr” kelimelerinden oluşan zülfekâr Hz. Ali'nin iki tarafı keskin ve ortası yivli kılıcının adı olup Türkçeye zülfikar şeklinde geçmiştir (Öz, 2013, 553; Topuzoğlu, 1986: 649). Ortaya çıkışına ilişkin pek çok rivayet ve hikâye bulunan bu kılıç Bedir savaşı sırasında Hz. Muhammed tarafından, ele geçirilmiş ve Hz. Peygamber tarafından yivli yapısından dolayı zülfikar adı verilmiştir. İki tarafı da keskin olan bu kılıç aslında, kavisli ve çift ağızlı değil düz ve tek ağızlıdır. Kabzası ve kılıfının metal kısımları gümüştedir (Güneş, 2018: 17). Hz. Muhammed'in, Uhud savaşı sırasında bu kılıcı Hz. Ali'ye hediye ettiği ve bu sırada “*lâ fetâ illâ 'Alî lâ seyfe illâ Zû'l-fekâr*” (Zülfikar'dan başka kılıç, Ali'den başka genç yoktur) dediği (Öz, 2013: 553; Topuzoğlu, 1986: 650) bilinmektedir (Güneş, 2018: 17; Üzüm, 2004, 95). Hadis diye de algılanan bu sözün yine Uhud savaşı sırasında melek Cebrail ve Hz. Muhammed arasındaki bir konuşma sonunda gökten duyulduğuna da inanılmaktadır (Işık, 2003b: 293).

Hz. Muhammed'in vasiyeti gereği vefatından sonra Hz. Ali tarafından kınına sokulan zülfikar bir daha hiç kullanılmamıştır (Güneş, 2018: 10). Hz. Ali'den sonra Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in (Öz, 2013:553-554) eline geçen kılıç en son Hz. Hasan'ın torunu Muhammed en-Nefsüzzekkiye'de görülmüş, sonrasında ise Abbasi halifelerinin eline geçmiştir. Uzun yıllar Abbasi halifeleri tarafından meşruiyetlerinin sembolü olarak görülen bu kılıç, merasimlerde ve savaş alanlarında kullanılmış, daha sonra Fatimî ailesine teslim edilmiştir. Fatimî halifelerinin yanında bir süre kalan zülfikar son olarak Dımaşk Atabeglerinden Tacülmülük'ta görülmüş olup kılıçtan bir daha haber alınamamıştır (Güneş, 2018: 17).

İslam sanatı ve kültüründe özel bir yeri ve anlamı olan zülfikar özellikle Osmanlı sanatında farklı malzeme ve teknikteki örneklerde süsleme motifi olarak bolca kullanılmıştır. Bunlar arasında özellikle Fahnâme gibi minyatürlü yazmalarda Hz. Ali'nin zülfikarla düşmanlarını, ejderi ve aslanı öldürüşünü resmeden tasvirlerle yer verilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı Siyer-i Nebî'de ve Barbaros Hayreddin Paşa'nın İstanbul Deniz Müzesi'nde muhafaza edilen sancağında da birer zülfikar motifi vardır (Fotoğraf 7-8).

Fotoğraf 7: Hz. Ali'nin zülfikar ile ejderi öldürmesi, Fahriye (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 1223, y. 70b)

Fotoğraf 8: Zülfikarlı sancak (Stadtmuseum-Münster)

Osmanlı döneminde özellikle savaşa giderken koruyucu olarak giyilen tılsımlı gömlelerde de zülfikar kullanıldığı görülmektedir (Öz, 2013: 554). Mezar taşlarında ölen kişinin yiğit, cesur ya da Alevi/Bektaşî kimliklerini anlatmak için bu motifin bolca uygulandığı da bilinmektedir. Özellikle de

Erzincan ve çevresindeki mezar taşları üzerinde gençlik, cesaret ve yiğitlik sembolü olarak zülfikar ve benzeri kılıç motiflerinin işlendiği görülmektedir (Sevinç, 2013: 624).

Ayrıca Bektaşî ya da silsile bakımından Hz. Ali'ye dayandırılan bazı tarikatlara ait tekke ve zaviyelerde, mimariye bağlı kullanılan kitabe ve levhalarda zülfikar motifi bir süsleme ögesi olarak yaygın biçimde yer almıştır (Fotoğraf 9) (Öz, 2013: 554). Yine Osmanlı dönemi selatin camilerinin kubbeye geçişlerinde görülen⁶ ve “*çehâr yâr-ı güzîn*” olarak tabir edilen “*dört halife*” (Allah, Muhammed, Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali) levhalarında da Hz. Ali'nin ismi farklı bir şekilde tekrar edilmektedir. (İlter, 1997: 90-91).

Fotoğraf 9: Meded Yâ Ali ve Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ zülfikâr” levhası
(Derman, 2005:282-283)

Genellikle eğri ve çift ağızlı, başka bir ifadeyle çatallı olduğuna inanılan ve bu şekilde anlatılan Zülfikar'ın iki çatal ucundan biri ilmi, diğeri de imanı temsil ederken kabzası ise adaleti sembolize etmektedir (Güneş, 2018: 10). Ayrıca, doğruluğun, adaletin ve hakkın simgesi olarak kabul

⁶ İlk defa İstanbul Süleymaniye Camii'nde ve Sinan'ın daha sonra inşa ettiği diğer camilerde, konum olarak da çok daha belirginleşen yuvarlak madalyonlar halini almıştır. İmam Hasan ve Hüseyin'in adlarını da içeren, standartlaşmış sekiz ismin yer aldığı bu madalyonlar Osmanlı camilerinin alamet-i farikası haline gelerek, eski camilere de eklenmiştir (Necipoğlu, 2013: 271; Akçıl, 2018: 221-268).

edilmektedir. Bektaşî inancına göre Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali'ye adaleti temin etmesi için verilmiştir (Sevinç, 2013: 628).

Zülfikar gibi birçok anlam yüklenen kılıç, gücün, hâkimiyetin, adaletin, cesaretin ve yiğitliğin, ihtiyat ve yok etmenin de sembolüdür. (Sevinç, 2013: 622). İslâm dünyasında dinî meşruiyet ve askerî üstünlük için mücadele edenlerin Zülfikar'ı bir simge halinde kullandıkları bilinmekte, bu kılıcın Türkistan bölgesinde İslâmiyet'in yayılmasında da önemli rolü olduğuna inanılmaktadır. Kılıç inancı Hunlardan Osmanlılara kadar devam etmiş (Sarıkaya, 2013: 556), Osmanlı devlet teşkilâtında Osman Gazi'den itibaren gelenek halini alan “*taklîd-i seyf*”⁷ adlı kılıç kuşanma merasiminde de kendisini göstermiştir. Osmanlı hükümdarlık törenlerinde çok önemli bir yeri olan kılıç kuşanma merasimlerinin kökeni Hz. Muhammed'in Hz. Ali dâhil bazı sahabelere kılıç kuşattığı rivayetine dayanmaktadır (Sevinç, 2013: 623). Yönetim, ordu ve bu motif arasındaki bağlantı Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye Zülfikar'ı kuşandırmasına kadar götürülebilmektedir. Her zaman hakimiyet, güç ve iktidar sembolü olarak görülmüştür (Güneş, 2018: 10). Zülfikar da kılıcın simgesi ve onun taşıdığı mertlik, yiğitlik, cesurluk gibi özelliklerin temsilidir.

İslam tarihinde minberin, hatibin hutbe okurken daha iyi görülmek ve sesini daha iyi duyurmak için üzerine çıktığı bir yükselti olması dışında birçok farklı işlevi daha bulunmaktadır. Özellikle mescitlerin devlet yönetiminin merkezi oldukları dönemde minberler birer siyasi erk makamı olarak görülmüşlerdir. Halifeler minber üzerinde biat alıyor, kadılar da bazı davalara minberin önünde bakıyorlardı. Minber bu fonksiyonlarıyla anayasaya sahip toplumlarda üzerinde devlet siyasetinin açıklandığı kürsülere benzetilmiştir. Hz. Osman muhaliflerine karşı kendi icraatını minberde savunmuş ve bu adet ondan sonra da devam etmiştir. Ayrıca, Hz. Muhammed savaş kararlarını genellikle mescitte verir ve bunu minberden ilan ederdi. Hz. Muhammed'in minberi, hukukun ve adaletin öğretildiği, yanlış hukuki uygulamaların düzeltildiği bir yerdi (Bozkurt, 2005: 102; Apa, 2008: 252).

Minberin önemine ilişkin Hz. Muhammed'in, “*Benim şu minberimin dibinde kim yalan yere yemin ederse cehennemdeki yerine hazırlansın*” şeklindeki hadisi, davalara Mescid-i Nebevi'nin minberi yanında bakıldığını göstermesi bakımından da oldukça önemlidir (Apa, 2008: 252). Hz. Muhammed'in Uhud savaşına çıkmadan önce sabah namazı sonrasında elinde zülfikar ile minbere çıktığı bilinmektedir. Bu özellikler zülfikarın minber ile olan ilişkisi bakımından oldukça dikkat çekicidir (Güneş, 2018: 13). Yine minber üzerinde ilk kez İbn-i Abbas tarafından halife Hz. Ali'ye dua edilmiş ve ondan sonra da halifeler adına dua etme geleneğine devam

⁷ Resmî belgelerde ve kaynaklarda “*taklîd-i seyf, takallüd-i şemşir*” olarak geçen kılıç kuşanma merasiminin ne zaman başladığı hususunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak gazâ kılıcı kuşanma âdetini Asr-ı saâdet'e kadar götürmek mümkündür. Hz. Peygamber savaşlarda kılıç kuşandığı gibi bazı sahâbîlere de kılıç kuşatmıştır. Nitekim Hayber'in fethi sırasında Resûl-i Ekrem tarafından Hz. Ali'ye zırh giydirilmiş ve kılıç kuşatılmıştır. Abbâsîler döneminde de bizzat halife tayin edilen kumandanlara törenle kılıç kuşatır ve sancak verirdi (Özcan, 2002: 408-410).

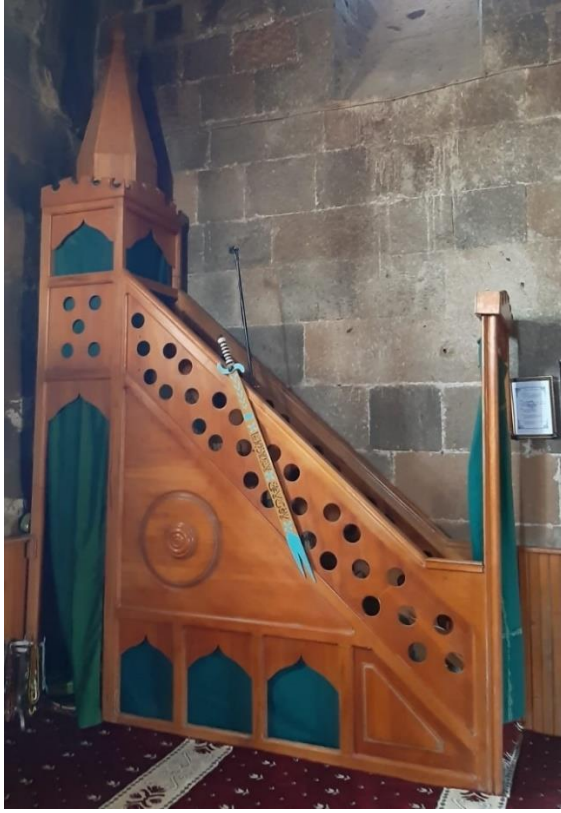
edilmiştir (Apa, 2008: 251). Dolayısıyla minber ve Hz. Ali arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Erken dönemden itibaren ahşap, kesme taş ve mermer olmak üzere farklı malzemelerle ve farklı boyutlarda inşa edilen minberlerde genellikle geometrik süslemenin hakim olduğu bilinmektedir. Minber alınlığında ise yaygın olarak “*Kelime-i Tevhid*” ibaresi okunmaktadır (Süsleme, hadis). Süsleme olarak yazının kullanıldığı yapılarda Hz. Ali ismi ve Hz. Ali ile ilgili hadislere sıklıkla yer verilmiştir. Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1299) ahşap minberinin kare alınlığında kenarları kufi hatlı, Hz. Muhammed ve ilk üç halifenin isimleri yazılırken, merkezde Allah ismi yanında Hz. Ali isminin de okunduğu önemli bir örnektir (Çakmakoglu, 2007: 66).

Zülfikar motifinin minberin bir çeşit kapı görevi gören geçit kemeri üzerinde yer alıyor olması da ayrıca önemlidir. Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin vasıfları arasında yer alan ilmi üstünlüğüne dair “*Ene medînetü'l-’ilmi ‘Aliyyün babuha*” (*Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır*) sözünü akla getirmektedir (Öztürk, 2005: 59-88). Hz. Ali'nin ilim şehrinin kapısı olması ile geçit arasında, mimari bir sembolik ilişki dikkati çekmektedir. Örneğin; Aksaray Sultan Han (1229) taç kapısına ait kavsara kemerinin köşeliklerinde, Tokat Gök Medresesi (1277) taç kapı kemerinin üstünde, Karaman Hacı Beyler Camii (1358) taç kapısında, Çinili Köşk (1472) giriş eyvanı kemerinde olmak üzere farklı tipteki yapıların kapılarında genellikle geometrik bir dekorasyon oluşturan Hz. Ali ismi yer almaktadır. (Çakmakoglu, 2007: 55-57, 66). Bu nedenle mimaride yazı kullanımı açısından söz konusu hadisle de ilişkili olarak kapıların Hz. Ali'yi simgelediği düşünülmektedir. Öyle ki Bektaşî ayinlerinde meydan kapısının eşliğine yapılan niyazda da kapı, Hz. Muhammed'in hadisine bağlı olarak Hz. Ali'yi sembolize etmektedir (Jong, 2005: 266).

Bu nedenle Daniş Ali Bey Cami minberi, Osmanlı minber tasarımında süsleme programı bakımından çok özel bir yere sahiptir. Zülfikar betimlemesi ve üzerindeki yazı programı, tekniği ile hattı bakımından İslam sanatındaki diğer örnekleriyle benzerlik göstermesine karşın minberde uygulanan bir kompozisyon olarak bilinen tek örnektir. Minberde zülfikar kullanımına dair tespit edebildiğimiz ve değişik bir örnek uygulama olarak dikkat çeken bir başka örnek ise Muş Esenlik Köyü Şeyh Abdülmelik Camii'nin (1325) minberidir⁸. Bu yapının minber korkuluklarında günümüzde ahşap bir zülfikar asılı olup oldukça dikkat çekicidir (Denknbant, 2019: 37-70) (Fotoğraf 10).

⁸ Muş Esenlik Köyü Şeyh Abdülmelik Cami zülfikarlı minberi bilgisi ve fotoğrafı için Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Denknbant Çobanoğlu'na çok teşekkür ederim.

Fotoğraf 10: Muş Esenlik Köyü Şeyh Abdülmelik Camii minberinde asılı olan zülfikar (Denknlbant, 2019)

Ayrıca, konumuz olan minberden farklı olarak İzmir Hisar Camii (19. yüzyıl) minberinin geçit kemerleri üzerinde kabartma tekniğinde cami ve sur duvarlı kent tasvirleri içeren süslemeler yer almaktadır. Caminin minber korkuluklarında ise ajur tekniğinde yine cami tasvirleri bulunmaktadır (Bayrakal, 2004: 24-25). Kayseri Yeşilhisar Hasan Efendi Camii (1894) ahşap minberinin, mihrap yönündeki aynalığında da zaman içinde kırılmış ahşap minare motifi görülmektedir (Altın, 2011: 245). Mimari tasvirlerden oluşan bu örnekler minberlerde geometrik, bitkisel ve yazı içerikli süsleme grupları dışında çalışma konumuza en yakın ve değerli örnekler olarak dikkati çekmektedir.

Daniş Ali Bey Camii'nde minberdeki zülfikarlı bezeme dışında, yazlık harimin batısında, cami girişinin batı ve kuzeyinde ve kışlık bölümün mihrap cephesinde olmak üzere dört farklı yerde de hat programı ile birlikte zülfikar motifi süsleme ögesi olarak yer almaktadır. Ayrıca yine caminin çeşitli yerlerindeki hat programlarında bolca Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in isimleri okunmaktadır. M. Denktaş'ın da dediği gibi, camide zülfikar ile söz konusu isimlerin bu kadar çok kullanılması ve zülfikar ile birlikte "*Gençler içerisinde tek Ali, kılıçlar içerisinde tek kılıç Zülfikârdır*" ifadesinin

bulunması, yapının bir Alevi-Bektaşî tekkesi ya da zaviyesi olma ihtimalini düşündürmektedir. Ancak M. Denктаş ilgili makalesinde, bu bölgede hiçbir Alevi yerleşiminin bulunmadığını ve Osmanlı dönemine ait tahrir, evkaf ve icmal defterlerinde de Alevi köyleri arasında Büyük Bürüngüz Köyü'nün isminin geçmediğini belirtmektedir (Denктаş, 1998: 163, dпn.14). Ayrıca çok yakın tarihlere kadar Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Kayseri ve civarında da Hz. Ali ve onun kılıcı zülfikarla ilgili Cenk hikâyelerinin anlatıldığını bu nedenle yapının Alevî-Bektaşî tekkesi olma ihtimalini pek mümkün olmadığını da ifade etmektedir (Denктаş, 1998: 163, dпn.14). Yaptığımız incelemede de farklı bir bilgiye rastlanmamıştır.

Sonuç

Kayseri Büyük Bürüngüz Köyü Daniş Ali Bey Cami minberinin geçit kemeri üzerindeki zülfikar süslemeli yazı programının, yapıyı dönemi ve yapı tipi içinde ayrıcalıklı kılan bir süsleme unsuru olduğu görülmüştür. İslam sanatında çokça kullanılan zülfikarın bir 16. yüzyıl Osmanlı zaviyeli cami minberinde süsleme unsuru olarak uygulanması oldukça ilginçtir. İslam sanatı ve kültürünün önemli bir ögesi olan zülfikar betimlemesi hat sanatı ile birlikte oluşturduğu kompozisyon bakımından minber tasarımında bugüne kadar karşılaşılan tek ve özel bir örnektir.

Zülfikar, Hz. Muhammed, Hz. Ali, iman, ilim, doğruluk, adalet, hak, yiğitlik, cesaret, gibi pek çok anlamı sembolize ifade etmektedir. Minberler de; İslam dünyasında halifelerin biat makamı, davaların görüldüğü mahkeme, devlet ve siyaset kürsüsü, savaş kararlarının ilan edildiği yükselti olmaları yanında hukuk ve adaletin öğretildiği, yanlış hukuki uygulamaların düzeltildiği birer politik makamdı. Dolayısıyla zülfikarın minber ile olan ilişkisinde sembolik ve ikonografik açıdan güçlü bir bağ dikkati çekmektedir. “*Lâ fetâ illa Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr*” (Gençler içerisinde tek Ali, kılıçlar içerisinde tek kılıç Zülfikardır) ifadesiyle de bu bağ kuvvetlendirilmektedir. Bir çeşit kapı olan geçit kemeri üzerinde konumlanmış bu süsleme grubu ile Hz. Muhammed'in Hz. Ali için yaptığı ilim kapısı tanımlaması arasında mimari bir sembolizm dikkati çekmektedir. Bu süsleme tercihi ile İslam inancında Hz. Ali'nin önemi, temsil ettiği özellikleri ve ona olan sevgi minber gibi mimari bir elemanda vurgulanmaktadır.

Kaynaklarda Daniş Ali Camii'nin banisinin Hasan bin Ali olarak bilinmesi ve bu ismin mihrap cephesindeki bir kitabede inşa tarihi ile birlikte okunması nedeniyle söz konusu minberin hat programındaki “*Bu minberi bina edene rahmet eyle Ahmed bin Ali*” ibaresinde geçen “Ali” adı minberin ustası ya da hattatına ait olmalıdır. Banisinin ve caminin Alevi/Bektaşî inancı ile kesin bir bağı da tespit edilememiştir. Minberde yer alan zülfikarlı bu taş süsleme ve yazı programı camideki diğer hat programları ve zülfikar motifleri ile de uyumlu olmakla birlikte söz konusu zülfikarlı betimlemenin banisi ile köy halkının ehl-i beyte olan sevgisinin mimariye yansımış güzel bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Kaynakça

- Akbaş, S. B. (2009). Daniş Ali Bey. *Kayseri Ansiklopedisi*, Cilt:1, Kayseri: Büyükşehir Belediyesi. ss.417-418.
- Akçıl Harmankaya, N. Ç. (2018). *Mimar Sinan Camilerinde Sembolizm*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Altın, A. (2011). *Kayseri Minberleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altın, A. (2015). *Hükümrancılık Mührü Kayseri Minberleri*. Kayseri: Tezmer Yayınları.
- Apa, G. (2008). Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Minberleri. *İSTEM, İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisi*. 11/6, ss.249-277.
- Bayrakal, S. (2004). İzmir Minberleri. *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*. XIII/2. ss.19-49.
- Bozkurt, N. (2005). Minber. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss.101-103.
- Can, Y. (2008). Minberin Cami Mimarisine Katılımı. *Dini Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*. 2/8. ss.9-30.
- Cömert, H. (2009). Büyük Bürüngüz. *Kayseri Ansiklopedisi*, Cilt:1, Kayseri: Büyükşehir Belediyesi. ss.279-280.
- Çakmakoğlu Kuru, A. (2007). Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Hz. Ali Yazıları. *Milli Folklor Dergisi*. 74/19. ss.46-69.
- Çayırdağ, M. (1981). Kayseri'de Kitabelerinden XV. Ve XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları. *Vakıflar Dergisi*. Sayı:13. ss.531-581.
- Denkhalbant Çobanoğlu, A. (2019). A Middle Age Structure In Muş Esenlık Village: Evaluation of Sheikh Abdülmelik (Sheikh Abrı) Mosque And Its Waqıyya. *Turkish Art History Studies*, (Ed. N.Ç. Akçıl Harmankaya-A. Denkhalbant Çobanoğlu), İstanbul:Kitabevi Yayınları. ss.37-70.
- Denktaş, M. (1998). Kayseri-Bürüngüz Köyü'ndeki Türk Anıtları. *Vakıflar Dergisi*. 27. Sayı. ss.161-171.

- Erkiletliođlu, H. (1996). *Osmanlılar Zamanında Kayseri*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Eyice, S. (1962-1963). İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 23/1-2. ss.1-80.
- Güneş, H. (2018). Zülfıkar: Efsanevi Bir Kılıcın Tarihi Serüveni. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 86. Sayı. ss.9-20.
- Işık, M. (2003a). *Kayseri'deki Mimari Eserlerde Geçen Ayet ve Hadisler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Kayseri Şubesi Yayınları.
- Işık, M. (2003b). Kayseri'deki Tarihi Eserlerde Geçen Hadisler, IV. *Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10-11 Nisan 2003)*. (Haz. A. Aktan, A. Öztürk vd.,) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi. ss.293-294.
- İnalçık, H. (2006). Murad II. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. ss.164-172.
- İnbaşı, M. (1992). *XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri Şehri*. Kayseri: Kayseri Valiliđi İl Kültür Müdürlüğü.
- Jong, D.F. (2005). Bektaşilikte İkonografi Dini kıyafetlerde, ayinlerde kullanılan eşyalarda ve resim sanatında sembolizm ve temalar üzerine bir inceleme. *Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali*. (Haz. A.Y. Ocak), Ankara: Türk Tarih Kurumu. ss.251-276.
- Karakaş, M. (1997). *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kayseri (1750-1775)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Necipoğlu, G. (2013). *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1978). "Zâviyeler: Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi*. 12. Sayı. ss.247-269.
- Öz, M. (2013). Zülfıkar. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. ss.553-554.
- Özbek, Y. (2009). Büyük Bürüngüz Daniş Ali Bey Camii. *Kayseri Ansiklopedisi*, Cilt:1, Kayseri Büyükşehir Belediyesi. ss.281-283.

- Özcan, A. (2002). Kılıç Alayı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:25, Ankara: Türk Diyanet Vakfı. ss.408-410.
- Öztürk, M. (2005). Tefsir ve Hadis Tarihinde Hz. Ali, *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri, (08-10 Ekim 2004 Bursa)*. (Haz. M.S. Arık). Bursa: İl Müftülüğü. ss.59-88.
- Sevinç, B. (2013). Yiğit ve Silahlı Adam Diyalektiğinde Kılıç İmgesi. *Turkish Studies*. 8/6. ss.619-639.
- Taşkıran, H. İ. (1997). *Yazı ve Mimari*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Topuzoğlu, T.R. (1986). Zülfekar. *MEB İslam Ansiklopedisi*, Cilt:13, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı. ss.649-650.
- Üzüm, İ. (2004). Şâh-ı Merdân Murtazâ Ali: Kültürel Alevi Kaynaklarına Göre Hz. Ali Tasavvuru. *İslam Araştırmaları Dergisi*. 11. Sayı. ss.75-104.
- Yeğen, A. (1993). *Kayseri'de Tarihi Eserler*. Kayseri: İl Kültür Müdürlüğü.
- Yıldıran Sarıkaya, M. (2013). Zülfikar-Türk Edebiyatı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. ss.554-556.

Extended Abstract

The minbar, which is used to recite Friday and Bayram khutbahs, refers to architectural elements such as a stepped elevation, rostrum, seat and throne on which the orator appears better when he recites khutbahs in the mosque and makes his voice heard better. An example of the minbars, which is an important part of the mosques, is the stone minbar of the Daniş Ali Bey Mosque. Daniş Ali Bey Mosque, which has a special place among the mosques of Kayseri during the Ottoman Period, and its minbar with a zulfiqar ornament constitutes our subject. The fact that there is no research other than the general studies on Daniş Ali Bey Mosque and minbar in Buyuk Burunguz Village makes this study special and necessary. In this study, the mosque will be introduced briefly with its historical and architectural features, and especially the zulfiqar motif on the passageway arch of the minbar of the structure will be examined and identified with the calligraphic composition.

This mosque, located in Buyuk Burunguz Village in Melikgazi District of Kayseri Province is also very important in terms of architectural and ornamental features. The architect of the mosque, which was constructed in 1582-1587 by Danis Ali Bey, is unknown. The mosque, whose current form has been shaped by extensions made on different dates, has cut-stone walls and a zawiya. However, due to the additions made over in time, it is

different from the plan developments of other mosques with a zawiya in Anatolia today, it consists of four sections: summer masjîd, winter masjîd, shrine, and kitchen. It is known that the rectangular-shaped summer masjîd was built in 1580-1582. The shrine and the winter masjîd section to the west of this place were added to the summer section in 1587. In the shrine, there are two sarcophagi belong to Daniş Ali Bey and his wife Şefika. A kitchen was added in 1738 and there is also a fountain. The square-shaped building, built of ashlar masonry, is covered with a vault and has a cut stone minaret with a single balcony.

The mosque, which is located in an old Ottoman village of Buyuk Burunguz, attracts attention especially with its Zulfikar ornament and calligraphic composition on its stone minbar. This ornament, located on the passageway of the minbar, has special importance due to the period of this application and its location. The minbar, which is our subject, is located in the southwest corner of the worship section which is called summer masjîd, adjacent to the qibla wall.

On the mihrab side of the passageway arch of the minbar in question, there is a remarkable ornamental composition, which is not seen in the architectural decoration of classical Ottoman minbar ornament. This ornamental group, which is quite different and special, can be divided into two such as calligraphic composition and as Zulfikar. The Zulfikar, which is generally seen in miniatures, flags, âlems, and tombstones, is seen as a minbar ornament first time. It is also the only known example of the composition that is formed by calligraphy together Zulfikar, which is an important element of Islamic art and culture, in the minbar architecture. The fact that the zulfikar motif, widely used in Islamic art, is located on the minbar of a mosque with a 16th-century lodge, renders this issue important. It is believed that the Zulfikar is double-edged or bifurcated and also believed that one of the two edges symbolizes faith, the other one symbolizes science, and the handle symbolizes justice. According to the Bektashi belief, it is given to Hz. Ali by Hz. Muhammed the Prophet to ensure justice. An architectural symbolism between this ornament group, which positioned on the passageway arch, and the 'gate of science' description that was used by Hz. Muhammed for Hz. Ali attracts attention. The Zulfikar; expresses many meanings such as Hz. Muhammad, Hz. Ali, faith, science (knowledge), righteousness, justice, right, valor, and courage. Minbars are not only an elevation where the caliphs swore in, the court cases were seen, the war decisions were announced, but also they are where the law and justice were taught and the wrong legal practices were corrected. Therefore, a strong link in terms of symbolic and iconographic between the relation of Zulfikar and the minbar, attracts attention. This bond is strengthened by the phrase "Lâfetâilla Ali, lâseyfe or Zulfikâr" (Only Ali is young in among the youth and Zulfikar is the only sword in among the swords.) in the calligraphy program.

As a result, it is seen that the calligraphy program with Zulfiqar on the passageway arch of the Kayseri Burunguz Mosque minbar is a decorative element that makes the mosque privileged in its period and structure type. An architectural symbolism between this ornament group, positioned on the passageway arch, and the 'gate of science' description that was used by Hz. Muhammed for Hz. Ali attracts attention. With this ornament preference, the importance of Hz. Ali, the characteristics he represents and the love for him are emphasized in an architectural element like minbar.